

OKO SPORA O KONJEKTURAMA A 5 *ΠΑΣΤΑ I ρ 593 *KEIMA

Gornje je konjektуре, kako je poznato, iznio nedavno u našem časopisu prof. M. D. Petruševski¹.

Branеći od njih tradicionalne lekcije *πᾶσι*, odn. *κεῖνα*, ja sam, pretresавši sa svih strana: semantičke, stilske, a posebno metričko-stilističke, i drugih te konjektуре, koje su uz to i nepotvrđena *ἄπαζ εἰρημμένα*, brojnim i raznovrsnim dokazima pokazao da su one obje neodržive jer se protive činjeničnom stanju u Homera, a posebno njegovoj jezičnoj praksi². To sam osobito iscrpno učinio za konjekturu **παστά*, jer ona već zbog znamenitoga i vjekovnoga filološkog spora u vezi s izvornom lekcijom stiha A 5 zasluđuje i mnogo veću pažnju od konjektуре **κεῖμα*, oko koje, odn. tradicionalne lekcije *κεῖνα*, u novije vrijeme i nije bilo spora, bar ne toliko značajnoga, — a nadalje i zato što sam u toj istoj raspravi također iscrpno navodio razloge u obranu lekcije *πᾶσι* a protiv Zenodotove lekcije *δαῖτα*, na kojoj konjektura **παστά*, bar što se tiče sadržajne strane, i počiva. Međutim, u svom najnovijem radu³ prof. Petruševski, predlažući nova *ἄπαζ εἰρημμένα* na nekim drugim mjestima u Homera i niz drugih konjektura, ponovno se s istih pozicija kao i ranije, dok još nije bilo odgovora na njegove konjektуре, zalaže za napadnuto **παστά* i **κεῖμα*, pa je tom prilikom, negdje direktno, a negdje indirektno i u aluzijama, iznio i nekoliko kritičkih napomena i tvrdnji u vezi s mojim kritikama tih konjektura i s mojim načelnim stavovima, na što smatram svojom dužnošću da ovdje odgovorim s ovih nekoliko riječi.

Da bi moj odgovor bio što pregledniji i potpuniji, odgovaram na njegove napomene i tvrdnje onim redoslijedom kojim su iznesene⁴:

— Već prva tvrdnja prof. Petruševskoga nije točna. On naime kaže da je moja rasprava „U obranu lekcije *οἰωνοῖσί τε πᾶσι*” u stvari dio moje doktorske disertacije o zakoračenju u Homera, posebno što se tiče dokumentacije koja je sadržana u *Prilozima* (I—III). Točno je samo da mi je disertacija, u kojoj raspravljам o rečenom

¹ God. XIII—XIV (1964), str. 17—37 (**παστά*) i XVI (1966), str. 349 (**κεῖμα*).

² „U obranu lekcije *οἰωνοῖσί τε πᾶσι*”, *ibid.* XVI (1966), str. 81—121. i „Treba li u *Odiseji* XVII 593 mjesto *κεῖνα* čitati *κεῖμα*?”, *ibid.* XVII (1967), str. 81—85.

³ „Nekoliko reči o Homerovim *ἄπαζ λεγόμενα*”, *ibid.* XVII (1967), str. 87—108.

⁴ O. c., str. 100 i d.

Homerovu metričko-stilističkom postupku, poslužila kao baza, samo kao polazna točka u obaranju konjekture **παστά*, o čemu u njoj nije bilo, a nije ni moglo ni trebalo da bude govora. (Disertaciju sam branio prije nego što je konjektura **παστά* bila predložena). Tek pošto je ta konjektura bila već predložena, pristupio sam prikupljanju iscrpne dokumentacije (na kojoj sam radio nekoliko mjeseci) da bih, vodeći računa o činjeničnom stanju u Homera, ustanovio koliko je vjerojatna ne samo konjektura **παστά* nego, još više, i Zenodotova lekcija *δαῖτα*. Tolikog sam se posla morao prihvatiti stoga što sam došao do uvjerenja da se taj problem, kojem se dosada pristupalo uglavnom iz uskoga ugla kritike teksta, gdje se gotovo nikako nije vodilo računa o stvarnim Homerovim izražajnim mogućnostima i navikama i izvan spornoga mjesta, ne miče s mrtve točke zato što se dosadašnjim postupcima i očito nedovoljnim instrumentima i ne može doći do zadovoljavajućega rješenja. Stoga sam u citiranoj raspravi posebno naglasio da taj problem valja razmotriti s jednoga šireg, novog i opravdanijeg stanovišta. No za to je, naravno, trebalo tek sakupiti i ispitati mnogobrojne i raznovrsne podatke iz obaju epova, tj. one koji će nam otkriiti norme određenih čestih Homerovih metričko-stilističkih postupaka, u prvom redu diskontinuacije i hijazma u njegovoj primjeni zakoračenja, a koji će u ovom spornom pitanju i u ovakvoj vrsti analize biti novi, ali i nužno potrebni⁵. Upravo i samo na bazi tih podataka koji su sakupljeni u *Prilozima* I—III bilo je moguće sastaviti tekst citirane rasprave i pokazati neodrživost i konjekture **παστά* i lekcije *δαῖτα*. (Pitanje Homerove upotrebe hijazma u zakoračenju, koje mi je poslužilo kao jedan od glavnih argumenata protiv Zenodotove lekcije, obradio sam detaljnije tek u citiranoj raspravi, jer tome u disertaciji, prema naravi predmeta o kojem sam raspravljao, i nije bilo moguće posvetiti posebnu pažnju).

Stoga, iako rečena tvrdnja prof. Petruševskoga nije u našem sporu bitna, ona je ipak, dana onako uprošteno — da se poslužim njegovim izrazom — simptomatična.

— Prof. Petruševski kaže da se sa mnom može *a priori* složiti da je **παστά* (pa čak i Zenodotovo *δαῖτα*) slabo vjerojatno ako polazimo od Homerove prakse. A to upravo i jest ono što ja tvrdim. Ali ja to ne tvrdim nipošto samo zato što su obje predložene riječi u grčkom jeziku nepotvrđene nego u prvom redu zato što i kao supotirane iz mnogih već pokazanih razloga, i to prva nikako, a druga (**κεῖμα*) slabo pristaju u kontekst na konkretnim mjestima na kojima se predlažu mjesto tradicionalnih lekcija. Drago mi je dakle što se mi u tim osnovnim pogledima slažemo, samo mi se čini da do našega slaganja nije došlo *a priori*, nego *a posteriori*. Ne čini mi se naime vjerojatnim da bi prof. Petruševski pisao onako opsežnu raspravu o konjekturi **παστά* za koju bi već unaprijed bio uvjeren da je slabo vjerojatna. Do toga svog uvjerenja on je, sva je prilika, došao tek nakon mojih iscrpnih istraživanja Homerove jezične prakse. Ako je zaista

⁵ O. c., str. 85 i d.

tako, onda smatram da je trebalo da u svom posljednjem radu bude u tom smislu jasniji i određeniji. — Prof. Petruševski ne može se složiti s mojim stavom izrečenim u citiranoj raspravi u povodu moje kritike konjekture *παστά („da nije zgodno rješavati jedan tako složen problem s pomoću nepotvrđene riječi i da stoga nije poželjno povećavati broj ἀπαξ εἰρημμένα”), pa kaže da bi to u krajnjoj liniji značilo negirati svaki napor da bi se u Homerovu tekstu pronašlo „izgubljeno blago”, tj. stare ahejske riječi koje su u Homerovu prvobitnom tekstu postojale, a koje su kasniji aedi i raspodi, kao zastarjele, u njihovo vrijeme već nerazumljive, zamijenili odgovarajućim suvremenim i razumljivijim izrazima. Moj stav označuje on naprečac kao konzervativan, drugim riječima kao negativan. No tu je riječ ili o nesporazumu ili o prostom imputiranju. Jer danas je svakome tko poznaje suvremenu homersku problematiku jasno da progres lingvistike uopće i razvoj homerologije posebno upravo insistira na istraživanjima u spomenutom pravcu, pa sam o takvim nastojanjima i ja sam nedavno pisao⁶. Stoga se moje gornje riječi — pravo shvaćene — odnose isključivo na konjekturu *παστά, jer me je na moj „konzervativan” stav u našem sporu, a u stvari na razložito čuvanje tradicije, naveo sam prof. Petruševski, kojega se rezoniranje, a posebno argumentacija pokazala nedovoljnom da bi se s uspjehom mogao riješiti tako složen problem kakvim se u mojoj interpretaciji pokazalo sporno mjesto u A 5. Ako je dakle riječ o mojem stavu, ja sam konzervativan utoliko što ću se svagdje izjasniti za tradicionalnu lekciju ako se predložena prmjena teksta ne bazira na čvrstim i dovoljnim razlozima. A da razlozi koje iznosi prof. Petruševski nisu takvi, pokazala je, nadam se, uvjerljivo moja kritika njegove konjekture, koja nije mogla izdržati ni dio mojih prigovora čim je izgubila pod nogama mikenološko tle te se našla na terenu Homerove strukture rečenice i njegovih metričko-stilističkih osobitosti. No od tih prigovora prof. Petruševski spominje, na žalost, samo jedan dio, a tako isto prelazi šutke preko svih mojih brojnih prigovora Zenodotovoj lekciji δαῖτα, koji u krajnjoj liniji pogađaju i konjekturu παστά.

— Isto tako smatram da stav prof. Petruševskoga kojim on prilazi rješavanju spornih mjesta u Homera nije ispravan i da mu je metoda nedovoljna, a to stoga što on polazi od određenih mikenoloških činjenica, pretpostavki ili vjerojatnosti, pa ih onda uporno, no nedovoljno argumentirano nastoji primijeniti na Homerov tekst — ne vodeći uopće računa o suvremenim dostignućima kako u proučavanju Homerova stila tako i njegova izraza na nivou formula, drugim riječima, ne uskladivši svoje konjektуре sa činjeničnim stanjem (u onom širem smislu) u Homera. Time želim reći da se za izgubljenim Homerovim blagom može s uspjehom tragati samo ako smo se prethodno solidno opskrbili, osim lingvističkih, i svim drugim spoznajama koje su u suvremenoj homerologiji neophodno potrebne. Jer danas više,

⁶ „Aktualni problemi homerologije”, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru* 7 (1968), str. 221—238, a napose 229.

očito, nije dovoljno samo imati mašte, pa neku jezičnu činjenicu zapazenu izvan Homera dovesti u vezu s kakvom njegovom paleografski sličnom riječju na kakvom spornom mjestu (ili, obratno, neki Homerov „nedovoljno jasan” ili „bljedi” izraz prekrajati prema ekspresivnijoj, potvrđenoj ili samo suponiranoj riječi ahejskoga vokabulara) zadovoljivši pri tome, uglavnom, samo ove tri strane takva problema: paleografsku (tj. naći opravdanje za veću ili manju promjenu duktusa u novoj riječi koja se predlaže), gramatičku (tj. da nova riječ ili oblik bude solidno izveden prema zahtjevima historijske gramatike) i semantičku (tj. da se značenje predložene riječi „bolje” uklopi u kontekst od tradicionalne lekcije) — da bi se mogla mirne duše zahtijevati kakva krupna promjena u Homerovu tekstu (koja, možda, na prvi pogled, ili nedovoljno osvijetljena, i ne izgleda krupna) i da takva promjena onda zadobije opće priznanje. To su sve, svakako, nužne predradnje, no cio posao nije time nipošto još obavljen. Jer danas ne može više biti prihvaćena ničija konjektura, a ubuduće ne smije se očekivati da će uopće biti ozbiljno uzeta u razmatranje ako se novo predložena riječ ili oblik ne bude dao skladno uklopiti u strukturu Homerove rečenice i njegova specifičnoga jezičnog izraza, — što drugim riječima znači da će predložena promjena morati izdržati brojne kriterije spomenutih dostignuća u suvremenoj nauci o Homeru.

(S druge strane, ovdje bih samo usput napomenuo da je danas posve bespredmetan čitav niz „romantičarskih nuzdokaza”, kakav je i onaj prof. Petruševskoga kada se, ustajući u obranu sadržajne strane Zenodotove lekcije $\delta\alpha\iota\tau\alpha$, čime, naravno, želi da indirektno brani i svoje $\ast\pi\alpha\sigma\tau\acute{\alpha}$, poziva na osjećaj pojedinih prevodilaca za poetsku i estetsku stranu spornoga mjesta, koji čuvaju ono $\delta\alpha\iota\tau\alpha$ poput našega Maretića: „...pticama *gozba*”⁷). No iako je Maretić bio vrstan prevodilac Homera, samim time nije ujedno bio i homerolog, jer se nikakvim svojim radom za taj posao nije kvalificirao, pa stoga ni njegovo mišljenje, upravo prijevod spornoga mjesta, kao nekompetentno, pogotovu u ovako suptilnim pitanjima teksta, nije uopće trebalo uzimati u obzir).

— Služeći se nedovoljnim instrumentima koje sam izložio, prof. Petruševski je ipak čvrsto uvjeren da mu je uspjelo dokazati da je Homer morao poznavati riječi koje on u svojim konjekturama predlaže. Ja smatram da se mi bez ikakve štete po vlastiti stav s takvim mišljenjem možemo načelno i složiti. Samo, je li potrebno i isticati da je jedno neku riječ poznavati, a drugo upotrijebiti tu istu riječ u svojem djelu na određenom mjestu i u određenom kontekstu. To su dvije vrlo različite stvari, i jedno ne mora *eo ipso* značiti isto što i drugo. A da upravo u tome „upotrijebiti” i jest problem i da Homer sporne riječi, imajući u vidu određeno mjesto za koje se svaka od njih predlaže, nije upotrijebio, da je to sa stanovišta njegove jezične prakse nevjerovatno, pokazao sam u svojoj raspravi i u citiranom kritičkom prilogu, pa dokaze za takvo svoje mišljenje ne mislim više ovdje ponavljati.

⁷ Isp. Ž. A. XIII—XIV (1964), str. 22.

*

— Međutim, prof. Petruševski i dalje, kako sam rekao, pristupa cijeloj toj problematici s rečenih uskih i očito nedovoljnih pozicija. Dokaz su tome i njegovi najnoviji prijedlozi i rješenja, od kojih ćemo iz posljednjega njegova članka ovdje ukratko ogledati samo neke:

Na strani 96. i d. prof. Petruševski predlaže mjesto tradicionalnoga τήν u o 497 jedan nov, dosad nepotvrđen oblik, ἀπαζ *νῆν (=νῆα). Tu konjekturu na rečenom mjestu opravdava on i time što je ondje upotrijebljena zamjenica za pojam „lađa” koji prije toga nije bio spomenut, pa bi iz toga trebalo da slijedi da se kao sam po sebi razumljiv nameće drugdje nepotvrđen, a ovdje metrički jedino moguć, oblik *νῆν koji on predlaže. Međutim, iako je oblik *νῆν solidno izveden prema zahtjevima historijske gramatike, iako u dorskome postoji posve odgovarajući oblik νῆν, iako se nova riječ i sa stanovišta kritike teksta u užem smislu da braniti eventualno nedovoljno čitljivim mjestom (N : T) u ranim rukopisima, pa stoga kasnijom zamjenom staroga i nerazumljivoga *νῆν za razumljivo τήν, iako je, ukratko i u krajnjoj liniji, i taj oblik mogao biti poznat Homeru, — ipak ga, uvjeren sam, na spomenutom mjestu stručnjaci neće prihvatiti, i to ne samo konzervativci. (Dopuštam da bi se o primjerima poput ι 283, isp. str. 96, pasus 2, moglo diskutirati, ali se oni podosta razlikuju od mjesta o 497, jer su dani u vrlo različitom kontekstu). Tu promjenu na rečenom mjestu nećemo prihvatiti iz toga razloga što su i ovdje kriteriji kojima se služi prof. Petruševski nedovoljno jaki, što zahvaćaju problem samo po površini, pa se on ni ovdje ne može riješiti na zadovoljavajući način. Evo zašto:

Prof. Petruševski i sam na citiranom mjestu malo dalje navodi gotovo identičan primjer A 432—5, u kojem se, upravo u stihu 433, nalazi riječ (νῆτ μελαίνης) na koju se logički odnosi zamjenica τήν iz stiha 435. On priznaje i sam da je i ovdje, kao i u o 497, tekst logički jasan i da se vidi da je τήν = νῆα, ali naglašava da stvar formalno gramatički ni ovdje nije u potpunom redu, jer je neposredno prije toga upotrijebljena imenica ženskoga roda ἱστοδόκη (st. 434), na koju se, formalno, τήν prije moglo odnositi, a to stoga što je ona bliža, dok je νῆτ μελαίνης malo dalje, na kraju prethodnoga stiha. Zbog takve situacije u kontekstu trebalo bi— po njegovu mišljenju — prije očekivati ponavljanje imenice, tj. suponiranoga *νῆν, nego upotrebu zamjenice. Dok je u A 435 ta imenica u autentičnome Homerovu tekstu mogla stajati, dotle je — zaključuje on — u o 497 ona gramatički neophodna jer prije toga nije bila spomenuta.

Međutim, i ovdje stvari stoje malo drugačije nego što nam to sugerira prof. Petruševski, pa se i takva „nejasna” mjesta daju shvatiti i objasniti bez težih kirurških zahvata.

Što se tiče napomene da je upotreba zamjenice u A 433—5 neobična s formalno gramatičke strane, naglašavam da takva upotreba nije u Homera nipošto osamljena — pod uvjetom da je i svagdje drugdje,

kao uostalom i ovdje, tekst logički jasan. Tako već na početku *Ilijade* nalazimo poznati primjer takve, „gramatički neobične” upotrebe te iste zamjenice. To je mjesto

A 11—12 οὐνεκα τὸν Χρῦσιν ἡτίμασεν ἀρητῆρα
 Ἄτρεϊδης. ὁ γὰρ ᾗλθε θαῶς ἐπὶ νῆας Ἀχαιῶν...

I ovdje, naravno, stvar formalno gramatički nije posve u redu jer se *ὁ* ne odnosi na Ἄτρεϊδης, dakle na imenicu koja se ispred zamjenice *ὁ* neposredno nalazi, nego na malo udaljenije τὸν Χρῦσιν. Ali je i ovdje stvar logički posve jasna jer je sasvim jasno tko je od spomenute dvojice došao k ahejskim lađama, tj. da je to svećenik Hris koji dolazi iz udaljene Hrise da otkupi svoju kćer, a ne Atrejev sin, kralj Agamemnon, kojemu je, kao vodi Ahejaca, mjesto u taboru kod lađa. To isto vrijedi i za sporno mjesto A 433—5 jer je logično i jasno da su Ahejci stigavši u Hrisu, veslima privezli u pristanište *lađu*; tā nisu to valjda učinili s ἱστοδόκῃ, iako je ona onome τῇν prostorno za čitavih deset mora bliža od νῆς μελαίνης?! A ako je stvar logički posve jasna, treba li se onda čuditi jezičnoj ekonomičnosti jezičnoga izraza kojega je upotreba zamjenice mjesto već spomenute imenice i u ovakvim slučajevima — pa i u Homerovu širokom epskom stilu — logičan i posve razumljiv rezultat. (U slučajevima pak gdje stvari nisu logički ni same od sebe jasne, Homer upotrebljava svojevrstan postupak za koji sam nekoliko karakterističnih primjera naveo i u citiranom kritičkom prilogu, str. 82).

Što se pak tiče primjera u o 497, u kojem imenica „lađa” ni u prethodnim stihovima nije spomenuta, i tu se stvar da lako razumjeti — ako ne ignoriramo već nekoliko puta ovdje spomenuta dostignuća suvremene nauke u proučavanju Homerova jezika i stila. Čitav naime stih o 497 predstavlja, u odnosu na A 435, formulu *par excellence*, tj. takav izraz, a ovdje i čitav stih, koji se doslovce može ponavljati u Homera u identičnome kontekstu, što je upravo ovdje slučaj. U Homerovu sistemu formula ovakve gramatičke neobičnosti ne čine nikakvu smetnju jer nam to ne čine ni one veće, metričke prirode (poput μέρופες ἄνθρωποι Σ 288), pa čak ni povremene sadržajne nelogičnosti (ἄμύμονος (?) Αἰγίσθοιο α 29, πότνια μήτηρ σ 5 za majku prosjaka Ira), koje se, kako je poznato, nikakvim konjekturama ne mogu, a i ne smiju „ispravljati”.

— I u Φ 249 (...ἵνα μιν παύσειε πόνον / δῖον Ἀχιλλῆα, Τρώεσσι δὲ λοιβὸν ἀλλάλοι) prof. Petruševski smatra, iako to kategorički ne tvrdi, da se radi o promjeni prvobitne lekcije, jer bi on, s formalnoga stanovišta, ovdje prije očekivao μέν — zbog onoga δέ koje slijedi — nego enklitiku μιν. Međutim, ja bih se i ovdje radije izjasnio za tradicionalnu lekciju μιν jer mi se formalni kriterij (zahtjev za uspostavljanjem složenoga veznika μέν — δέ zbog opozicije onoga δῖον Ἀχιλλῆα prema Τρώεσσι δέ...) ne čini dovoljno jakim da bismo predloženu promjenu teksta prihvatili. Poznato je naime da u Homera prvi dio toga složenog veznika može povremeno izostati čak i u onako

čvrstoj vezi i ustaljenim izrazima kakav je ὁ μὲν — ὁ δέ⁸. Nadalje, sintaktička je strana takvih mjesta u nauci već dobila zadovoljavajuće objašnjenje⁹. Ja bih još samo spomenuo da je u Φ 249, kada to mjesto isporidimo sa ζ 48, riječ o jednoj specifičnosti Homerova stila, koja je takvim izrazima, ako imamo u vidu navedeno sintaktičko objašnjenje, dala izraziti karakter formule.

*

— I konačno, kad smo već dovedeni u situaciju da ponovno govorimo o konjekturi *παστά, moram, na žalost, konstatirati da je prof. Petruševski u donošenju te konjekture učinio i jedan ovakav propust: nije nas naime u onoj svojoj raspravi, kao, uostalom, ni do danas, izvjestio o tome da je i d e j a da se pod spornom lekcijom stiha A 5 πῶσι traži paleografski slična riječ u značenju „jelo”, „hrana”, riječ koja stoji u uskoj etimološkoj vezi s glagolom πατέομαι „jesti” — prilično stara i da ne potječe od njega. Jer tu je misao izrekao H. B. Rosén dvadesetak godina prije njega¹⁰. Kako je pak on svoje poglede izložio u jednom od najprominentnijih grecističkih časopisa, teško je pretpostaviti da prof. Petruševski za njih nije znao.

— Budući da je spomenuta ideja imala već u nauci svojih prethodnika, a u pronalasku je samoga *παστά¹¹ prof. Petruševski prepustio prvenstvo prof. Budimiru¹², to se sada jedini značajniji doprinos prof. Petruševskoga u tumačenju spornoga mjesta s pomoću konjekture *παστά sastoji u tome što je on ono ἐλῶρια iz prethodnoga stiha shvatio kao pridjev i povezao ga s poimenčenim *παστά kao da je njegov epitet. No upravo protiv takvoga shvaćanja govore rječitost rezultati mojih istraživanja koje sam izložio u citiranoj raspravi. Na tim se rezultatima ujedno baziraju moji glavni argumenti i protiv konjunkturalne veze ἐλῶρια / *παστά i protiv samoga *παστά i Zenodotove lekcije δαῖτα.

— Prof. Petruševski odaje mi priznanje ističući da mi pripada zasluga što sam problemu lekcije stiha A 5 prišao iz jednoga novog aspekta prenoseći ga na područje Homerova stila i ogledajući ga u svjetlu njegovih metričko-stilističkih osobitosti u vezi s upotrebom zakoračenja. Polazeći od konkretnoga primjera, tj. od predložene veze pridjevski shvaćenoga ἐλῶρια s poimenčenim *παστά u slijedećem stihu, ja sam uzeo u razmatranje takve diskontinuirane sintagme koje poput predložena ἐλῶρια / *παστά čine imenica i pridjev, pa sam

⁸ Isp. P. Chantraine, *Grammaire Homérique*, tome II, Paris 1953, str. 159.

⁹ Isp. što o identičnom mjestu ζ 48... ἡ μιν εἰρεν / Ν α υ σ ι κ ἄ ν ὁ ὕ π ε π λ ο ν veli J. Humbert, *Syntaxe grecque*, Paris 1954², str. 26: „L'anaphorique annonce ici une personne connue et dont l'identité est immédiatement rappelée ensuite”).

¹⁰ *Revue des études grecques* LXII (1949), str. 297. i. d.

¹¹ Za koje, inače, vrijede svi oni moji prigovori koje sam u citiranoj raspravi iznio protiv Zenodotove lekcije δαῖτα, str. 95 i d.

¹² Isp. posvetu M. Βουδιμίρωι, τῶι πρώτῳ εὐρετῇ uz članak „Οἶωνοῖς τε παστά”, *Ž. A.* XV (1966), str. 289. i d.

na temelju analize cjelokupnoga broja primjera u Homera (a njih je doslovce nekoliko stotina, malo manje od tisuću) došao do sljedećih dvaju glavnih zaključaka koji pokazuju neodrživost suponirane veze $\acute{\epsilon}\lambda\acute{\omega}\rho\iota\alpha$ / $\ast\pi\alpha\sigma\tau\acute{\alpha}$:

1) Jedna od karakterističnih crta Homerove rečenice jest ta da se u njega, ako mu je misao duža od stiha, pa je potrebno da dođe do zakoračenja, prenose u sljedeći stih oni rečenični dijelovi koji predstavljaju dopunu, dodatak ili proširenje osnovne misli i kojima se neki osnovni imenički ili glagolski pojam na taj način približe određuje ili plastičnije crta. U primjerima sintagme koja nas ovdje interesira to je njezin pridjevski član, pa se, kad je to potrebno, samo pridjev — u pravilu — prenosi u sljedeći stih. Drugim riječima, to znači da predložena veza nije vjerojatna iz toga razloga što se protivni činjeničnom stanju u Homera, koje se ogleda u njegovoj praksi kako on inače tretira rečene diskontinuirane sintagme: naime, mjesto $\acute{\epsilon}\lambda\acute{\omega}\rho\iota\alpha$ / $\ast\pi\alpha\sigma\tau\acute{\alpha}$, gdje su članovi te sintagme doneseni u neobičnom redosljedu, valjalo bi, u duhu Homerovu, prije očekivati $\ast\pi\alpha\sigma\tau\acute{\alpha}$ / $\acute{\epsilon}\lambda\acute{\omega}\rho\iota\alpha$, tj. imenicu u gornjem, a pridjev, kao dopunu toga imeničnog pojma, u donjem stihu.

Od toga pravila ima nešto izuzetaka, utoliko naime ako je pridjev drugačije upotrijebljen (komparativ, superlativ, participijalna konstrukcija, predikativna upotreba i sl.) ili je drugačije prirode nego predložen, od imenice $\acute{\epsilon}\lambda\omega\rho$ izveden $\acute{\epsilon}\lambda\acute{\omega}\rho\iota\omicron\varsigma$ (kao npr. „polupridjevi” $\pi\acute{\alpha}\varsigma$, $\acute{\alpha}\pi\alpha\varsigma$, $\acute{\sigma}\acute{\upsilon}\mu\pi\alpha\varsigma$ i dr.). Primjeri takvih izuzetaka objašnjeni su u tekstu rasprave (str. 89. i d.) i klasificirani u *Prilogu I* (str. 111. i d.).

2) Kako pak do diskontinuacije uopće, a u zakoračenju posebno, ne dolazi u Homera *metri causa*, nego je to stilistički postupak kojim se on služi kad želi da neki pojam posebno istakne i da mu doda kakav bitan detalj, to u primjeni zakoračenja dio sintagme koji se prenosi u sljedeći stih zauzima u njemu odgovarajuće, istaknuto mjesto: ili na samom početku stiha ili odmah *iza* kojega od glavnih unutrašnjih odmora. Međutim, konjunkturalno $\ast\pi\alpha\sigma\tau\acute{\alpha}$ u predloženoj vezi sa $\acute{\epsilon}\lambda\acute{\omega}\rho\iota\alpha$ zauzima unutar heksametra — nalazeći se *ispred* glavnoga središnjeg odmora — takvo mjesto koje nije u skladu s rečenim Homerovim metričko-stilističkim postupkom. Jer $\ast\pi\alpha\sigma\tau\acute{\alpha}$ bi u tom slučaju trebalo da se nalazi na početku stiha, a ne $\omicron\iota\omega\nu\omicron\iota\varsigma$, na kojem, kako se danas u nauci i inače ističe, ni u Zenodotovoj verziji ne može biti nikakav jači rečenični akcenat (str. 95).

I od toga pravila ima nešto izuzetaka, ali su oni takvi da se daju lako objasniti osnovnom Homerovom težnjom u upotrebi zakoračenja. A ta se ogleda u tome što on, i u slučajevima naših sintagmi, nastoji da na početak sljedećega stiha smjesti ili određeni glagolski oblik ili onaj pojam koji je nosilac osobita rečeničnog akcenta (str. 93. i d.). U tom slučaju diskontinuirani dio sintagme (a to je, kako smo vidjeli, u pravilu pridjev) prepušta svoje mjesto na početku stiha toj istaknutoj riječi i javlja se odmah iza nje. No u stihu A 5, kako smo to malo prije istakli, nije bilo razloga za takav poremećaj.

Protiv ovoga drugog zaključka prof. Petruševski nije imao nikakvih primjedbi, osim što ističe njegovu važnost. Njegove se primjedbe odnose na moj prvi zaključak. Iako ga je naime moja analiza uvjerila u neospornu prednost pridjeva u prebacivanju, prof. Petruševski tvrdi da u Homera ima i takvih slučajeva koji nisu obuhvaćeni mojim izuzecima, a koji, iako vrlo rijetki, govore, po njegovu mišljenju, protiv ovoga mog osnovnog zaključka. Takvih primjera navodi on desetak, pa ćemo ih odmah uzeti u razmatranje, ali ćemo ih navesti u nešto drugačijem redosljedu da bismo ih razvrstali u odgovarajuće skupine:

Z 113-4 ὄφρ' ἂν ἐγὼ βεῖω προτὶ Ἴλιον, ἥδ' ἐ γέρουσιν
εἴπω βουλευτῆισι καὶ ἡμετέρης ἀλόχοισι

α 188-9 ἐξ ἀρχῆς, εἴ πέρ τε γέροντ' εἴρηαι ἐπελθὼν
Λαέρτην ἥρωα, τὸν οὐκέτι φασὶ πόλιν δὲ

Ovdje je očito riječ o imenici („starac”), a ne o pridjevu („star”), o apoziciji, a ne o epitetu, pa takvi primjeri samim time i ne spadaju ovamo.

A 353-4 τιμὴν πέρ μοι ὄφελλεν Ὀλύμπιος ἐγγυαλίζαι
Ζεὺς ὠψιβρεμέτης· νῦν δ' οὐδέ με τυτθὸν ἔτεισεν.

I tu će prije biti riječ o imenici „Olimpljanin”, a ne o pridjevu „olimpi-ski”. Upravo tako je ta riječ upotrijebljena i u ψ 140, gdje je nalazimo samostalnu: (ἐνθα δ' ἔπειτα) φρασσόμεθ' ὅττι κε κέρδος Ὀλύμπιος ἐγγυαλίζει.

Θ 75-76 αὐτὸς δ' ἐξ Ἰδῆς μεγάλ' ἔκτυπε, δαϊόμενον δὲ
ῆκε σέλας μετὰ λαὸν Ἀχαιῶν.

Tu je riječ o participu, dakle o pridjevu drugačijega podrijetla nego što je suponiran, od imenice ἔλωρ izveden ἐλώριος. Osim toga, ovdje se ni inače ne bi radilo o izuzetku jer na početku donjega stiha vrlo često nalazimo, kako je već rečeno, kakav određeni glagolski oblik, koji je i ovdje mogao proizvesti gornji poremećaj.

Σ 18-19 ὦ μοι, Πηλεὺς υἱὲ δαΐφρονος, ἧ μάλα λυγρῆς
πεύσεαι ἀγγελίης, ἧ μὴ ὄφελλε γενέσθαι.

Na početku stiha nalazimo finitni glagolski oblik, koji je kao i u gornjem primjeru prouzrokovao poremećaj. No takvi se izuzeci mogu stoga tretirati kao i oni u kojima su članovi sintagme odijeljeni samo metrički, ali ne i prostorno (isp. o. c., str. 90).

ο 374-5 ἐκ δ' ἄρα δεσποίνης οὐ μεῖλιχόν ἐστιν ἀκοῦσαι
οὔτ' ἔπος οὔτέ τι ἔργον, ἐπεὶ κακὸν ἔμπεσε οἴκῳ.

U Bérardovu izdanju, kojim sam se ja služio, očito je da je μείλιχον upotrijebljen kao dio imenskoga predikata, što se meni čini ovdje i prirodnijim, tj. veže se uz ἔστιν, a ne uz ἔπος i ἔργον, pa stoga taj primjer ide u red onih izuzetaka o kojima je već bilo govora u mojoj raspravi. Osim toga, napominjem da je i to jedan od onih pridjeva koji se, doduše mnogo rjeđe nego πᾶς i sl., mogu u Homera javljati i samostalno. Isp. npr. Z 214 αὐτὰρ ὁ μείλιχίοισι προσηύδα ποιμένα λαῶν. Isp. i Δ 256, P 431, 671, T 300.

α 217-8 ὥς δὴ ἐγὼ γ' ὄφελον μάκαρός νύ τευ ἔμμεναι υἱὸς ἀνέρος, ὃν κτεάτεσσιν ἑοῖς ἐπι γῆρας ἔτετμε.

I taj se pridjev može u Homera naći u samostalnoj upotrebi: isp.

κ 299 ἀλλ' ἐκέλεσθαι μιν μακάρων μέγαν ὄρκον δόσσαι.

Osim toga, specifičnost se primjera α 217—8 sastoji u tome što se pridjev μάκαρος odnosi u prvom redu na neodređenu zamjenicu τευ u istome stihu, a ta se ovdje može zamisliti u imenskoj upotrebi, pa tada ἀνέρος iz slijedećega stiha stoji prema njoj, a i prema cijelom izrazu μάκαρος νύ τευ, kao prosta apozicija.

Σ 68-69 ἀκτὴν εἰσανάβησαν ἐπισχερώ, ἐνθα θαμειαὶ Μυρμιδόνων εἴρυντο νέες παχὺν ἄμφ' Ἀχιλλῆα.

Ništa nas ne smeta da θαμειαὶ ne spojimo s glagolom εἴρυντο, tj. da ovdje, kao što je to moguće i u A 52 (βάλλ' αἰεὶ δὲ πυραὶ νεκρῶν καίοντο θαμειαί), zamislimo predikativnu upotrebu pridjeva, o kojoj je već bilo govora kao jednom od izuzetaka od pravila. (Tu se pridjev u stvari vlada kao prilog, a prilozi su, kako sam ustanovio, slobodniji od pridjeva u odnosu na rečenu normu: isp. o. c., str. 90, bilj. 25).

A 283-4 λίσσομ' Ἀχιλλῆϊ μεθέμεν ὄλον, ὃς μέγα πᾶσιν ἔρκος Ἀχαιοῖσιν πέλεται πολέμοιο κακοῖο.

Ψ 298-9 ἀλλ' αὐτοῦ τέρποιτο μένων μέγα γάρ οἱ ἔδωκε Ζεὺς ἄφενος, ναῖεν δ' ὁ γ' ἐν εὐρυχόρῳ Σικυῶνι.

U prvom primjeru nalazimo ispreplitanje dviju dvočlanih sintagmi: μέγα ἔρκος i πᾶσιν Ἀχαιοῖσιν (isp. o. c., str. 95), gdje je zbog toga bilo i nemoguće izbjeći anomaliji, pogotovu kad je jedan od tih pridjeva πᾶς, koji se nalazi među prvim na listi za koje vrijedi odstupanje od norme. — Za drugi pak primjer (a to vrijedi i za prvi što se tiče onoga μέγα) treba napomenuti da se radi o pridjevu koji je drugačije prirode nego predložen, od imenice ἔλωρ izveden ἑλώριος, pa se stoga i on može povremeno javljati samostalno (isp. Δ 161 ἔκ τε καὶ ὀψὲ τελεῖ, σύν τε μεγάλῳ ἀπέτισαν); i drugo, do odstupanja od norme ovdje je moglo doći i stoga što se taj isti oblik (μέγα) često javlja u Homera i kao prilog, a kod priloga su, kako je već rečeno (o. c., str. 114), izuzeci dosta česti. (Interesantno je također napomenuti da se svi drugi

oblici toga pridjeva pridržavaju našega pravila, pa se u slučajevima diskontinuacije u zakoračenju prenosi u slijedeći stih samo pridjev; primjere isp. u indeksima Prendergastovu i Dunbarovu).

λ 519-20 ἄλλ' οἶον τὸν Τηλεφίδην κατενέρατο γυλκῶι
ῥω' Εὐρύπυλον·

Taj primjer zaista nije trebalo ni navoditi, jer sam ja *explicite* napomenuo da se i patronimici na -δης, iako su i sami imenice (dakle, ne pridjevi), ipak najčešće pridržavaju pravila (s malim izuzecima, kakav je i ovaj primjer koji se također nalazi u mojem popisu; isp. o. c., str. 90. i bilj. 29. i *Prilog I*, str. 113. i d.).

Prema tome, kako se vidi iz gornje analize, primjeri koje protiv mojih zaključaka, a u svoju obranu, navodi prof. Petruševski ili su takvi da im u mojoj raspravi nije bilo mjesta (jer se radi o dvjema imenicama, a ne o imenici i pridjevu) ili je riječ o pridjevima (koji su, napominjem, svi navedeni u *Prilogu I*) kojih je priroda i upotreba drugačije vrste nego konjekturalno ἑλώριος, ili se napokon radi o kakvoj drugoj Homerovoj jezičnoj ili stilskoj osobitosti (npr. o ispreplitanju dviju dvočlanih sintagmi) — ukratko, radi se o takvim primjerima koje svatko, tko to samo hoće, može sebi lako sam objasniti prema mojim glavnim napomenama za izuzetke i osobitosti vezane uz Homerovu upotrebu zakoračenja uopće. No prof. Petruševski to, naravno, ne želi, već, zaklanjajući se za takve „previde”, tobože nedovoljno istaknute izuzetke, „namjerna prešućivanja” i sl. nastoji da i dalje, po svaku cijenu, produži život svojoj iz raznih aspekata zaista nevjerojatnoj konjekturi.

— On prigovara mojem kriteriju po kojem sam pristupio promatranju fenomena diskontinuacije u Homerovu zakoračenju, napominjući da je mjesto imenice i pridjeva valjalo radije ogledati kako se u istoj prilici vlada osnovni pojam i atribut, tj. da je trebalo problem zahvatiti šire. Iako sam priznaje da je za klasifikaciju vrlo dobro što sam ja postupio onako kako sam postupio, veli, kada se govori o sintagmama i o prenošenju jednoga dijela sintagme, da je trebalo izjeći morfološki kriterij „pridjev” i da je bilo stoga nužno u *Prilozima* donijeti i sve one attribute koji nisu pridjevi, pa zaključuje da moji podaci, iako dragocjeni, nisu potpuni. Na to odgovaram slijedeće:

Osnovne tendencije i karakteristike Homerova zakoračenja, tj. da se u slijedeći stih prenose u prvom redu oni dijelovi rečenice koji predstavljaju kakvu dopunu osnovnoga pojma iz gornjega stiha, ustanovio sam i obradio po sintaktičkom principu u svojoj doktorskoj disertaciji. No time je bio utvrđen samo okvir unutar kojega je valjalo detaljnije razmotriti kretanje pojedinih slučajeva rečenoga stilističkog postupka u Homera. Tako, na primjer, osnovni pojam koji se u slijedećem stihu kakvom dopunom detaljnije određuje ili plastičnije crta nije samo imenica, nego je to i glagol, a kadšto može to biti i čitava rečenica. Svaki od tih slučajeva ima svoje osobitosti koje se ne očituju samo u određenoj frekvenciji nego, u slučaju diskontinuacije, i u njezinoj kakvoći, tj. u redosljedu članova takve sintagme. Tako isto i kod „doda-

taka" treba distingvirati, kako smo se već imali prilike uvjeriti, između epiteta i apozicije, između imenice i pridjeva koji se prenose u slijedeći stih, a to naprosto zato što nam činjenično stanje u Homera pruža za različite slučajeve diskontinuirane različite podatke. Drugim riječima, po širem, sintaktičnom kriteriju našli bi se u istom košu, kao dodaci, i pridjevi i imenice, pa ne bismo ni mogli doći do točnih podataka o tome kako zaista stoji stvar u Homera sa slučajevima diskontinuirane koja se predlaže u primjeru suponiranoga ἐλώρα / *παστά. Jer rečena se norma čuva negdje jače (vlastito ime/ patronimik), negdje slabije (glagol/prilog, imenica / apozicija), a negdje vrlo rigorozno. Zašto je pak Homer u prenošenju pridjeva tako rigorozan (o prostom slučaju, naravno, ne može biti govora jer se radi doslovno o stotinama primjera koji potvrđuje naše zaključke), a kod drugih „atributa" to nije, pitanje je na koje još treba očekivati odgovor. No, u svakom slučaju, ne smije se sumnjati da je upravo izloženo činjenično stanje u Homera „krivo" što moja rasprava nosi naslov „U obranu lekcije οἰωνοῖσι τε πᾶσι", a ne „U prilog konjekturi *παστά".

— Prof. Petruševski žali i smatra da je simptomatično što se ja u svom talijanskom rezimeu nisam zadržao na konjekturi *παστά, što je, dapače, nisam ni spomenuo iako u velikom dijelu rasprave govorim o njoj. Meni je i samom žao što sam to učinio. No u tome ne treba tražiti nikakve simptome, nikakvo omalovažanje, jer nečemu takvom tu zaista i nema mjesta. Prof. Petruševskom poznato je i samom da sam se upravo ja i, koliko mi je poznato, jedini ja dosad izrazio pohvalno o njegovim naporima u predlaganju spomenutih konjektura i da sam mu na više mjesta odao priznanje i na stranicama svoje rasprave i u onom svom kritičkom prilogu. Tako sam, na primjer, prihvatio kao valjanu analizu kojom je prof. Petruševski ukinuo, nasuprot brojnim autoritetima, mjesto u Ω 43 na koje su se mnogi dosad pozivali braneći lekciju δαῖτα. Nema tu dakle nikakvih simptoma na koje možda pomišlja prof. Petruševski, nego je riječ o sasvim drugim razlozima koji su njemu, kao odgovornom uredniku, svojevremeno mogli biti poznati. Evo u čemu je stvar: Kada sam svoju raspravu još u konceptu čitao pokojnom prof. Majnariću, on mi je skrenuo pažnju na to da bi mi radnja mogla ispasti prevelika za naš časopis. Ja sam tu napomenu uzeo k srcu, pa sam nastojao da tekst skratim svagdje gdje se to ikako dalo: tako sam poglavlje o hijazmu sveo gotovo na same rezultate koji se najuže tiču predmeta radnje, a na kraju šestoga poglavlja, govoreći o jednoj rjeđoj vrsti Homerova zakoračenja, zadovoljio sam se sa cikle dvije napomene. Također sam i poveći broj efektnih primjera prebacio iz teksta radnje u *Priloge*. Tako skraćeni tekst bio je po smrti prof. Majnarića prosljeđen prof. Petruševskom, koji me je također upozorio da mi je radnja prevelika (iako se u našem časopisu štampaju i veći radovi, doduše, u dva dijela, na što sam i ja bio voljan pristati). No kako je tekst već bio posve završen i ništa se više nije dalo kratiti bez opasnosti po jasnoću izlaganja, učinio sam ono što se jedino moglo, tj. u rezimeu sam se ograničio na ono najnužnije i najvažnije. (Dužu verziju rezimea, zajedno s dijelom o konjekturi *παστά, imam i u konceptu i u konačnom

tekstu koji je bio pripremljen za štampu, a po tome na koji je način sastavljen, vidi se i kada je bio pisan, onda naime kada sam pomišljao na mogućnost da mi se radnja štampa u dva dijela). Ograničio sam se dakle u rezimeu na iznošenje onoga što je u cijelom sporu oko stiha A 5 bilo, bez sumnje, i dosad najvažnije: na kritiku Zenodotove lekcije δαῖτα, a to stoga što smatram da je tradicionalnoj lekciji πᾶσι upravo od nje uvijek prijetila najveća opasnost, a ne od raznih u najnovije vrijeme izrečenih konjektura, od kojih su se neke, kako znamo, brzo povlačile¹³, druge pak kao iz inata izricale¹⁴, dok je privlačno *παστῆ ispoljilo veće slabosti nego što se u prvi čas moglo pomisliti. Uostalom, krateći rezime, ja sam se dobrovoljno odrekao lijepo prilike da bar s osnovnim rezultatima svojih istraživanja rečenih Homerovih metričko-stilističkim postupaka upoznam stranu javnost, a također u rezime nisam unio ni svoje tumačenje geneze Zenodotove lekcije.

— I još samo nekoliko riječi o konjekturi *κεῖμα: Ja i dalje smatram da je tradicionalno κεῖνα bolje od predloženoga *κεῖμα, prvo, zato što nam čuva jednu osobitost Homerove fraze, jednu karakterističnu upotrebu pokaznih zamjenica, koja je, doduše, mnogo češća kod „člana-zamjenice” ὅ, ἥ, τό, ali za koju ni kod zamjenice κεῖνος, kako smo vidjeli, nije ovo bio jedini primjer; i drugo, zato što se tradicionalno κεῖνα bolje slaže s apozicijom βίωτος, kojoj nije potrebno, kao u slučaju konjektуре *κεῖμα, tražiti neko šire značenje (uostalom, i na mjestima koja navodi prof. Petruševski, α 377, β 123, 126, ο 446, 456, τ 580, βίωτος se sasvim dobro može razumjeti i u svom osnovnom, običnom značenju „živež”, „hrana”).

Što se pak tiče smisaonih teškoća u povezivanju σῦες sa κεῖνα na koje ukazuje prof. Petruševski, a koje su mogle dovesti već u starini do različitih lekcija u ρ 593 (κοινά, κύνα, κύνες pored κεῖνα), ja smatram da takve teškoće proizlaze velikim dijelom odatle kolik se (u stvari pogrešan) domet pridaje složenoj apoziciji σὸν καὶ ἐμὸν βίωτον, kao i odatle što se ta apozicija dosad nastojala u *cijelosti* pridati bilo jednom bilo objema osnovnim pojmovima u gornjem stihu.

Jer, kako veli prof. Petruševski, ako uzmemo da se σὸν καὶ ἐμὸν βίωτον odnosi na σῦες καὶ κεῖνα, onda je teškoća u tome što se i σῦες „svinje” sadrže u pojmu κεῖνα (= τὰ ἐκεῖ) „ono blago (imanje)” tj. koje se nalazi u krugu svinjareva obitavališta. Ako pak uzmemo da se ta apozicija odnosi samo na κεῖνα, ispalo bi da σῦες nisu ni Odisejevo ni Eumejevo imanje, što — naglašava prof. Petruševski — ne odgovara istini. Ostalo bi jedino — zaključuje on — da riječi κεῖνα damo značenje „ostalo”, „drugo” sc. blago (imanje), što bi opet predstavljalo jedno novo, dosad nepoznato značenje zamjenice κεῖνος (= ἄλλος). Sve to zajedno i jesu razlozi zbog kojih prof. Petruševski u ρ 593 mjesto κεῖνα predlaže nepotvrđeno *κεῖμα.

¹³ Mjesto Zenodotova δαῖτα prof. Petruševski je najprije predlagao δόρυα ili δεῖπνα (Ž. A. XI (1961), str. 172).

¹⁴ Isp. κύριμα M. Marcovicha u članku „On A 4—5”, Ž. A. XV (1966), str. 283—187, a napose 285.

Medutim, kako ćemo odmah vidjeti, nijedno od navedenih shvaćanja na spornome mjestu nije potrebno. Jasnoće radi, držimo se, kao prvo, osnovnoga značenja riječi βίωτος „živež”, „hrana”. Jer svinjar Eumej, kao sluga, govoreći o živežu svom i svoga gospodara, za što je zadužen, ne govori o njihovu zajedničkom živežu nego o svojem i Telemahovu posebno, tj. o onom što njemu pripada kao hrana i onom kojim se hrani njegov gospodar. A kako nam je poznato iz *Odiseje*, po riječima samoga Eumeja, proscima, a s njima, naravno, i Telemahu kao gospodaru kuće, za hranu služe svinje, upravo tovnj krmci, dok prašćići, koliko god to nama za naš današnji ukus bilo čudno, služe za hranu slugama¹⁵. Stoga se, po mojem mišljenju, samo dio spomenute složene apozicije odnosi na σύας, tj. σὸν (βίωτον), dok se njezin drugi dio, ἐμὸν βίωτον, odnosi na κείνα, u čemu, prema onome što je malo prije rečeno, treba vidjeti χοίρους, tj. služinsku hranu koja pripada Eumeju.

Ako dakle imamo na umu, prvo, za koji je dio gospodareva imanja Eumej zadužen, a to su, jer je on svinjar, svinje, i drugo, ako vodimo računa o tome što od toga imanja služi njemu, a što gospodaru kao živež, odn. hrana, tada ovdje smislaonih teškoća zapravo i nema¹⁶.

Što se pak tiče „blijedih” „nedovoljno izražajnih” mjesta u Homera, slučaj sporne lekcije πᾶσι trebalo bi da bude poučan jer se još jednom pokazalo da u ispravljanju tradicionalnoga Homerova teksta valja biti veoma oprezan.

* * *

I na kraju, da bi se izbjegao svaki daljnji nesporazum, ja i ovom prilikom naglašujem da prof. Petruševskom pripada zasluga što je nizom interesantnih konjektura oživio mnoga stara i važna pitanja Homerova teksta, a tako isto potakao i neka nova. Jer da nije bilo njegovih konjektura, ne bi se o tim pitanjima ni pavela ovako živa diskusija, pa bi mnogi problemi, vjerojatno, stajali na mrtvoj točki kao i toliko vremena dosada. U tome je zasluga prof. Petruševskoga neosporna, i svi mu mi dugujemo dužnu zahvalnost. A što se u nekim pogledima, pa ni u osnovnim zaključcima nisam mogao s njim složiti, za to je, kako smo vidjeli, bilo dovoljno razloga, pa uza sve dužno poštovanje smatram da ni u ovoj prilici neće biti nezgodno ponoviti onu staru: *Amicus Plato, sed magis amica veritas*.

Zadar.

B. Glavičić.

¹⁵ Isp. ξ 80-81 Ἐσθίει νῦν, ὃ ξείνῃ, τὰ τε δμῶεσσι πάρεστι
χοίρεσ'· ἀτὰρ σιᾶλουσ γε σύας μνηστῆρες ἔδουσι

Isp. i ξ 24-25 ... τὸν δὲ τέταρτον ἀποπροέηκε πόλιν δὲ
σὺν ἀγέμεν μνηστῆρσιν ὑπερφιάλοισιν ἀνάγκη.

Tek pošto se sprijateljio sa strancem, „ratnim drugom” svoga gospodara Odiseja, Eumej se usuđuje učiniti izuzetak te Odiseju u čast kolje masna, petogodišnjeg krmka (ξ 414 i d.), dok ga je pri njegovu dolasku počastio služinskom hranom — prašćićima (ξ 72 i d.).

¹⁶ Isp. i bilj. 11. u mojem citiranom kritičkom prilogu.

B. Glavičić: INTORNO ALLA DISPUTA SULLE CONGETTURE A 5 *ΠΑΣΤΑ
E ρ 593 *KEIMA

RIASSUNTO

Nell'ultimo numero di questa rivista (*Ž. A. XVII* (1967), pag. 87 e seg., e specialmente pag. 100 e seg.) il prof. Petruševski, volendo difendere le sue ripudiate congetture A 5 *παστά al posto del tradizionale πῆσι, oppure il δαῖτα di Zenodoto (*ibid.* XIII—XIV (1964), pag. 17 e seg.) e il ρ 593 *κεῖμα al posto di κεῖνα (*ibid.* XVI (1966), pag. 349), prende in considerazione, generalmente, la prima delle mie due principali obiezioni di carattere metrico-stilistico, alla congettura *παστά, dedotte da me in base a studi integrali del testo Omerico, in rapporto al sintagma congetturato proposto (aggettivo/ sostantivo) ἐλώριον . . ./. . . *παστά: cioè, secondo quanto ho provato (*ibid.* XVI/1966/, pag. 81 e seg.), un tale nesso non è probabile per il fatto che, stando agli indizi Omerici, in caso di accavalcamento, nei sintagmi discontinui, di regola viene trasportato al verso successivo l'aggettivo e non il sostantivo; ed è perciò che, nello spirito di Omero, si dovrebbe aspettare piuttosto *παστά . . ./. . . ἐλώριον che l'opposto. Il prof. Petruševski espone in propria difesa una decina di esempi che però, o non sono adeguati (trattandosi non di un aggettivo e un sostantivo, come nel caso da lui proposto, bensì di due sostantivi: Z 113—4, α 188—9, λ 519—20, A 353—4), o di esempi in cui l'aggettivo è di tutt'altra natura, oppure viene usato in maniera diversa del proposto ἐλώριον, derivato dal sostantivo ἔλωρ (Θ 75—76, ο 374—5, Σ 68—69, Ψ 298—9), oppure di un'altra peculiarità linguistica (α 217—8) e stilistica di Omero, connessa al suo uso dell'accavalcamento (Σ 18—19, A 283—4), di cui ho trattato — quale possibili singolarità eccezionali — separatamente nel mio saggio (*ibid.* XVI/1966/, pag. 89 e seg.). Perciò posso asserire che il prof. Petruševski non è riuscito nel proprio intento, anche per il fatto di non esser riuscito a trovare argomenti efficaci contro la mia seconda obiezione (cioè, come ho constatato /o. c., pag. 91 e seg./, gli indizi Omerici dimostrano che *παστά, essendo una parola accentuata, dovrebbe stare all'inizio del verso, e non già οἰωνοῖσι, che, come già provato dalla scienza, non può portare, in questa proposizione, mai un accento più intenso), nonché contro le mie numerose obiezioni alla lezione Zenodotiana δαῖτα (su cui *παστά, almeno per quanto riguarda il contenuto, si fonda), obiezioni che, in definitiva (cioè a prescindere dal nesso congetturato di ἐλώριον, inteso aggettivamente, e il sostantivo *παστά) colpiscono la detta congettura (o. c., pag. 95 e seg.).

*

Contro la congettura ρ 593 *κεῖμα ho già esposto (*Ž. A. XVII* /1967/, pag. 81 e seg.) le due seguenti osservazioni: il tradizionale κεῖνα ritengo migliore, anzitutto per il fatto che vi si custodisce una delle peculiarità della frase Omerica, un uso singolare dei pronomi dimostrativi che è, bensì, più frequente presso l'articolo-pronome ὁ, ἡ, τό ma che, come ho già dimostrato, non costituisce un caso singolare nemmeno presso il pronome κεῖνος („quello, cioè il mio vitto"); quindi, per il fatto che il tradizionale κεῖνα concorda meglio con l'apposizione βίωτος (v. 494) „vitto", „nutrimento", di cui non occorre, come nel caso del congetturato *κεῖμα (= τὰ ἀκίνητα), ricercare il significato più vasto „avere", „possessione".

Vi aggiungo anche quanto segue: quanto alle difficoltà logiche risultanti dalla connessione tra σῶες e κεῖνα, accennate dal prof. Petruševski, ritengo che esse provengano proprio dalla portata (in sostanza sbagliata) attribuita all'apposizione composta σὸν καὶ ἐμὸν βίωτον, nonché dal fatto che tale apposizione si voleva, fino ad ora, attribuire *totalmente* ad uno o ad ambedue i concetti del verso superiore. Osservo, cioè, che il porcaio Eumeo, come servo, parlando del cibo suo e del suo padrone, di cui è responsabile, non parla del loro cibo comune, bensì separatamente del proprio cibo e di quello di Telemaco, cioè del cibo che gli appartiene, a lui stesso, e di cui si nutre il suo padrone. E, come è noto dall'*Odissea*, secondo il discorso dello stesso Eumeo, a cibo dei proci, e con loro, naturalmente, pure di Telemaco, padrone di casa, servono i maiali, precisamente i porci, mentre dei porcellini si cibano i servi. Cfr. ξ 80—81.

Ἔσθιε νῦν, ὦ ξείνε, τά τε δμῶεσσι πάρεσι
 χόιρε· ἀτὰρ σιάλους γε σῶας μνηστῆρες ἔδουσιν.

Cfr. pure ξ 24—25, 72 e seg. e 414 e seg.

E perciò, secondo mè, soltanto una parte della menzionata apposizione composta si riferisce a σῶας, cioè σὸν (βίοντον), mentre la seconda parte, ἐμὸν βίοντον, si riferisce a κείνῳ, in cui, in base a quanto detto precedentemente, bisogna intravedete χόιρους, cioè il cibo dei servi, che appartiene ad Eumeo.

*

Nel disintegrare dette congetture, ho fatto separatamente delle obiezioni critiche all'atteggiamento da cui partono le soluzioni del prof. Petruševski, dei punti Omerici controversi. Il suo atteggiamento lo considero metodologicamente inesauriente e sbagliato, per il fatto che egli fonda le proprie congetture, di regola, su determinati fatti, probabilità oppure presupposti linguistici micenologici, che poi egli cerca di applicare, senza una sufficiente argomentazione, al testo Omerico, cioè non accomodando precedentemente le proprie congetture allo stato di cose in Omero (nel senso più vasto), e cioè alla sua prassi linguistica. Confermo, cioè, che il prof. Petruševski non tiene conto abbastanza delle recenti scoperte, sia nelle ricerche dello stile di Omero, sia della sua lingua a livello di formule. Ho provato così che la prima congettura non è probabile, per il fatto che il nesso congetturato ἐλώρια. . . / . . . *παστά esula dallo stile di Omero, e in concreto, dalla natura e qualità della discontinuità dei sintagmi binominali „sostantivo/aggettivo” nel caso dell'accavalcamento. Quanto, poi, il prof. Petruševski non tenga conto sufficientemente del sistema Omerico di formule, lo dimostrerò nei due seguenti esempi:

Nel citato, recente, saggio, a pag. 96 e seg., al posto del tradizionale τήν di o 497, egli propone una forma nuova, fin'ora non confermata, il ἀπαξ *νήν (= νῆα). Motivo: è stato usato il pronome per un concetto precedentemente non menzionato, mentre dal contesto risulta chiaramente che τήν = νῆα. Citando un caso quasi identico A 432—5, in cui v'è menzionato il sostantivo al quale il pronome τήν si riferisce logicamente, il prof. Petruševski dice che la cosa, dal punto di vista grammaticale, formalmente non quadra, per il fatto che τήν potrebbe riferirsi piuttosto al sostantivo ἱστοδόκῃ (v. 434) che al più distante νηῖ μελαίνῃ (v. 432), concludendo poi che, per conseguenza, si dovrebbe attendere piuttosto la ripetizione del sostantivo, in effetti della forma arcaica non confermata *νήν — qui dal punto di vista metrico unicamente possibile — che il pronome τήν.

In opposizione alla proposta modifica del testo, apporto quanto segue: L'uso „grammaticalmente insolito” di quello stesso pronome, com'è noto, non è per niente isolato in Omero, a patto che, come lo è del resto qui, il testo sia dovunque logicamente chiaro. Cfr. p. es. A 11—12.

οὐνεκα τὸν Χρύσην ἡτίμασεν ἀρητῆρα
 Ἄτρειδης· ὁ γὰρ ἦλθε θοᾶς ἐπὶ νῆας Ἀχαιῶν...

Anche qui, ovviamente, la cosa non è, dal punto di vista grammaticale, formalmente a posto, dato che ὁ non si riferisce ad Ἀτρεΐδης, e cioè al sostantivo direttamente anteposto ad ὁ, ma al più distante τὸν Χρύσην. Ciò vale pienamente anche per il caso A 432—5. Si tratta dunque, dell'economicità dell'espressione linguistica, di cui l'uso del pronome, al posto del sostantivo citato, in tutti questi casi — nonchè nell'ampio stile epico di Omero — è il risultato del tutto logico e razionale. (Nei casi, invece, ove le cose non sono per se stesse chiare, Omero fa uso di un peculiare procedimento stilistico, di cui ho riportato alcuni esempi caratteristici nel citato contributo critico, *Ž. A. XVII* (1967), pag. 81 e seg.).

Quanto, poi, all'esempio o 497, ove il sostantivo „nave” non è menzionato nemmeno nei versi antecedenti, la cosa può essere spiegata facilmente, ricorrendo alle già confermate peculiarità della lingua e dello stile di Omero. Tutto il verso o 497 costituisce, cioè, per rapporto ad A 435, una formula *par excellence*, cioè un'espressione, qui poi tutto un verso, che, com'è noto, può essere letteralmente ripetuto, presso Omero, nel contesto identico, come in questo caso.

*

Pure nel Φ 249 . . . ἴνα μιν παύσειε πόνοιο / δῖον Ἀχιλλῆα, Τρώεσσι δὲ λαιγὸν ἀλλάχοι, il prof. Petruševski crede si tratti di una modifica della lezione originale, per il fatto che egli, partendo da una posizione formale, attenderebbe qui μέν — a causa di quel δέ che ne segue — piuttosto che l'enclitica μιν. Ragione: l'esigenza di costituire una congiunzione complessa μέν — δέ a causa dell'opposizione δῖον Ἀχιλλῆα rispetto a Τρώεσσι δέ.

Contro la proposta modifica espongo quanto segue:

— E noto che in Omero la prima parte di quella congiunzione complessa può temporaneamente scomparire, sia pure in nessi tanto forti, qual'è, per l'appunto ὁ μέν — ὁ δέ (cfr. P. Chantraine, *Grammaire Homérique*, tome II, Paris 1953, pag. 159);

— La parte sintattica di tali esempi ha trovato già nella scienza una spiegazione plausibile (cfr. ciò che dell'identico caso ζ 48 dice J. Humbert, *Syntaxe grecque*, Paris 1954, pag. 26: „L'anaphorique annonce ici une personne connue et dont l'identité est immédiatement rappelée ensuite”);

— Paragonato il punto controverso Φ 249 con ζ 46: (. . . ἥ μιν ἔγειρεν / Νηυσικάαν ἐπὶ πεπλον), si tratta ovviamente di una peculiarità dello stile di Omero che, vista la spiegazione sintattica citata, dette a simili espressioni un esplicito carattere di formula.

FERDINAND H. KRENN

Dux aliquis dominus missicius emeritusque

Dux aliquis dominus missicius emeritusque

Horto in communi pabula dat merulis.

Accurate demensae partes alimenti.

Ultro hostis petitur passeribus valide.

Pari caerulei sunt, vim qui cautius arcent.

Actio fit „Corvus”, quae struitur subito.

Inter arenosos circos et aquas salientes

Densa acies posita est atque parata manet.

(Partibus in neutris sunt area tuliparum

Atque aliis plenae floribus ariolae).

Ergo nempe duces cunctos mittamus in hortos

Communes, alimenta ut merulis tribuant!

Ljubljana.

Vertit: S. Kopriva.